

הפלישה הסורית ללבנון - מהלכים צבאיים כמכשיר מדיני*

בסוף מאי 1976, שלושה עשר חודשים מאז תחילת מלחמת האזרחים בלבנון, החלה מתבצעת מעורבות סורית גדלה והולכת בטריטוריה הלבנונית. עד אותה עת היתה זו מעורבות מוסווית והיא כללה רק הזרמה של כוחות פלסטיניים פרו-סוריים מקרב ה"צעקה" וה"צש"פ¹ וכן מספר גדודים של כוחות מיוחדים במסווה דומה. עתה החלה המעורבות לובשת ממדים חדשים, גדולים וגלויים: ב-29 במאי וב-30 בו התנהלו קרבות קשים מהרגיל בין הצדדים הלוחמים במלחמת האזרחים, ובמהלכם נהרגו כ-270 איש. בליל ה-1 ביוני החלה פלישה סורית גלויה של כוח רגלי וטורי שריון. הכוחות הסוריים זרמו משני כיוונים: כוח צפוני קטן יחסית — כ-2000 חיילים וכ-60 טנקים² — חצה את הגבול באיזור החוף בצפון לבנון, השתלט עוד באותו יום על איזור עמק עכאר שמצפון מזרח לטריפולי והסיר את המצור בן חמשת הימים שהטילו כוחות מוסלמיים על הנוצרים בקוביאת וענדקיא. כוח גדול יותר — כ-4,000 חיילים וכ-100 טנקים — פעל במרכז לבנון, גלש לתוך הבקאע³ הלבנונית מאיזור תחנת הגבול במצנע, על ציר דמשק-ביירות. הכוח שכבר ב-10 באפריל השתלט על תחנת הגבול הלבנונית, שטף כעת את מישורי הבקאע לכיוון צפון וצפון-מערב, הגיע לאזורי רייק וחלה והשלים השתלטות סורית מהירה על שטח נרחב בין הרי הלבנון והרי מול הלבנון. ההפעלה הגלויה של הצבא הסורי נועדה להוות "המשך המדיניות באמצעים אחרים", במאמר זה אסקור בעיקר את המהלכים הצבאיים שאירעו בכל אחד מהשלבים בהם הופעל הכוח⁴.

1. צש"פ — צבא השחרור הפלסטיני.

2. הנתונים לקוחים מתוך Österreichische Militärische Zeitschrift, 5/76; 1/77.

3. הבקאע — עמק בשטח לבנון, בהמשכו של השבר הסורי-אפריקאי, בין הרי הלבנון ובין הרי החרמון והרי מול הלבנון.

4. על הרקע המדיני לפלישה הסורית, ראה "מערכות" 251-252, עמ' 25.

סא"ל דני

* זהו המשך למאמר: "המעורבות הסורית במשבר הלבנוני" שפורסם ב"מערכות" 252-251 והוא מבוסס על מקורות גלויים.

* ביצוע מלא של הסכם קהיר⁵ והקמת ועדה שתפקח על ביצוע ההסכם.

* תגבור הכוח הבינעריבי והכפפתו לנשיא סרז'ס.

* קביעה שאש"פ הוא הנציג החוקי הבלעדי של העם הפלסטיני.

ההסכם השאיר פתח להכרה בכוחות הסוריים בלבנון כבסיס עיקרי ל"כוח ההרתעה" הערבי המיועד לפקח על מימוש ההסכם. החלטות הפסגה בריאד מהוות את הבסיס החוקי ואת הרקע לכל הקורה בלבנון עד עתה.

הפלישה בקיץ

הסורים שאפו להביא הכרעה מהירה במשבר הלבנוני המתמשך, והחליטו לבצע מהלך חזק ומהיר, אשר יביא תוך פרק זמן קצר להשתלטות על אזורי המפתח בלבנון. הם הטילו את ביצוע המשימה העיקרית בפלישה על הדיכוייה המשווריינת מס' 3 שתוגברה לצורך המבצע בגייסות נוספים ובכוחות מיוחדים. זו צריכה היתה לפעול במרכז לבנון ובדרומה, להשתלט על המרחב ולחבור לכוחות המיוחדים בביירות וביצידון. כוחות משווריינים ורגליים קטנים יותר, בסדר-כוח של עד חטיבה, צריכים היו להשתלט על איזור החוף בצפון לבנון ולחבור לכוחות בטרפולי. הכוחות המיוחדים שתוגברו לפני הפלישה ובמהלכה, ישבו בלב השטחים הבנויים של מרכזי המאבק בביירות, בטרפולי וביצידון. הוטל עליהם לתפוס ולהחזיק באזורים בעלי חשיבות, בשטח בו שהו עד להגעת הכוחות הממונים.

סמוך למועד הפלישה התייצבו כ-20 אלף חיילי מיליציה נוצרית, ביניהם כ-8,000 אנשי פלנגות, מול כ-17 אלף אנשי ארגונים פלסטיניים שונים וקבוצות שמאל מוסלמיות. כמו-כן שהו במרחב הלחימה כ-5,000 אנשי "צעקה" וצ"פ שנועדו לפעול לפי הנחיות המשטר בדמשק. על ההכנות הסוריות למבצע ניתן ללמוד מהפעולות המקדימות: כבר בתחילת אפריל קודמה לאיזור מעבר הגבול בין סוריה ללבנון, בג'דידת יבוס, חטיבת טנקים. כוחות החטיבה, אליהם צורפו אלמנטים של הגנה אווירית, הרחיבו את שטח הכינוס שלהם יום לאחר שהגיעו, כאשר השתלטו גם על תחנת הגבול הלבנונית במצנע. באמצע חודש מאי החדירו הסורים לטרפולי — מעוז השמאל המוסלמי — כוח קומנדו. כמו-כן תוגברו גם הכוחות המיוחדים במקדים האחרים: ביירות וביצידון. אלה פעלו כבר במהלך חודש מאי נגד גורמים מקרב השמאל והמחבלים.

בליל ה-31 במאי החלו כוחות סוריים סדירים פולשים ללבנון משני כיוונים. הכוח הראשון — ובו כ-60 טנקים ט-54 — חדר מצפון, מאיזור החוף, אל עבר איזור עכאר והעיר טריפולי. הכוח נע במהירות וכבר בשלב הראשון הסיר, ללא התנגדות, את המצור של הכוחות המוסלמיים על הנוצרים בקוביאט וענדקיאט. הכוח העיקרי — חטיבה משווריינת של טנקים ט-62 וגמ"שים מצוידים בתותחים — חצה את הגבול וחדר במרכז לבנון לאורך הציר דמשק — ביירות לכיוון צפון וצפון-מערב. הוא חדר כמעט ללא כל התנגדות והחל מפקח במהירות על הנעשה במרחב האסטרטגי

5. בהסכם קהיר משנת 1969 הוחלט על הצרת צעדי המחבלים בלבנון.

אמצעי התקשורת הלבנוניים, הערביים והבינלאומיים פירטו בהרחבה את צעדיהם של הכוח הסורי וכוחות הקואליציה של "הכוחות המשותפים" — המחבלים, השמאל והצבא הערבי הלבנוני. הלחימה בתוך שטחים בנויים באזורים מיושבים איפשרה סיקור המהלכים מנקודות מבט שונות, כאשר כתבים צפו אל הכוחות מתוך איזור הלחימה. גם הצדדים הפועלים פירסמו מעת לעת הודעות שסיכמו מצבים שונים. כל אלה יחד מאפשרים לקבל תמונה אמיתית כמעט של הפעלת הכוח הסורי הסדיר והמיליציות הנוצריות כנגד "הכוחות המשותפים". ניתן לחלק את הפעילות הצבאית הסורית במהלך הפלישה ללבנון לשלושה שלבים:

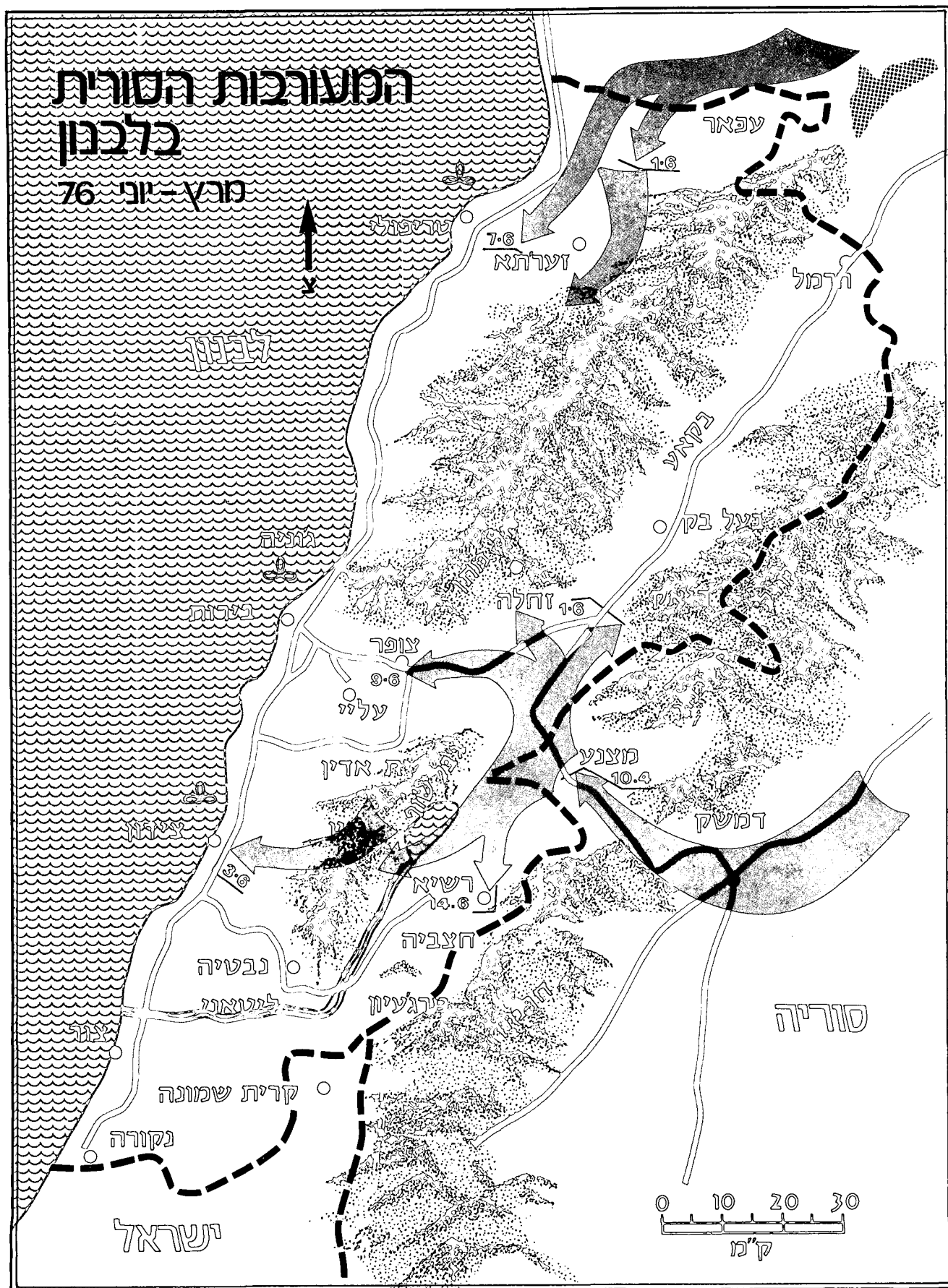
א. הפעילות המוסווית (ינואר-אפריל 1976). מלחמת האזרחים המתרחבת בין המיליציות הנוצריות ובין הפלסטינים והעלאת הרעיון של חלוקת לבנון, הביאו להתערבות הסורית בסכסוך, לצד הקואליציה השמאלנית-פלסטינית. בינואר 1976 שיגרה סוריה לתוך לבנון יחידות של צבא השחרור הפלסטיני הנתונות לפיקוד הצבא הסורי. ההתערבות הסורית היטתה את הכף לרעת הנוצרים והפכה את סוריה לגורם דומיננטי בלבנון. באמצע מרס ובתחילת אפריל החדירה סוריה כוחות נוספים מקרב הכוחות המיוחדים של הצבא. אלה, במסווה של כוחות "צעקה", התבססו בערים הגדולות בירות, טריפולי וביצידון, שהיוו את מוקדי מלחמת האזרחים. ריכוז כוחות זה איפשר לסוריה לכפות בלבנון הסדר של רפורמה חוקית, הלא הוא "הסכם דמשק". הסדר זה נועד לקיים עליונות נוצרית נומינלית, ויחד עם זאת להעניק למוסלמים כוח רב יותר בניהול ענייני המדינה.

ב. הפלישה בקיץ (יוני 1976). מאמצייהם של הסורים לכפות את ההסדר עלו בתוהו. גם בחירת הנשיא סרז'ס ב-8 במאי, אשר סביבה ביקשו הסורים למקד את ההסדר החדש בלבנון, לא הביאה להפסקת הלחימה ברחבי הארץ. אי לכך החליטו הסורים להפעיל את המכשיר העיקרי שבידיהם, הצבא, ולצאת לפעילות של ממש. הסורים יצאו נגד מפירי, "הסכם דמשק", נגד בעלי-בריתם הטבעיים: השמאל והפלסטינים. הם החלו בפלישה צבאית גלויה שנועדה להשתלט על אזורי מפתח בהר הלבנון ובערים הגדולות, וכך קיוו להביא להכרעה מהירה של המשבר. הפלישה היתה כישלון צבאי ועוררה התנגדות בסוריה ובעולם הערבי.

ג. המתקפה בהר (ספטמבר-אוקטובר 1976). הקיפאון במצב הצבאי והפוליטי וההתנגדות לנסיונות המדינאים הסורים להכתיב הסדר לצדדים היריבים, חייבו ניצול נוסף של המכשיר הצבאי. בסוף ספטמבר פתחו הסורים במתקפה מחודשת מהעמדות בהן נשארו לאחר הפלישה בתחילת הקיץ. הפעם הוכתרה המתקפה בהצלחה, ובסופה הגיעו כוחות הצבא הסורי לעמדות שאיפשרו להם לאיים במישרין על ביירות, על ביצידון ועל מפקדות "הקואליציה" באיזור עלי שבהר הלבנון. הקיפאון שנשבר הביא לכינוסה של ועידת פסגה וזוטא בריאד ב-16-18 באוקטובר. בתום המפגש התפרסמה הודעה משותפת בדבר הסכם לפתרון המשבר הלבנוני, שמרכיביו הם כדלהלן:

* כינון הפסקת אש בכל רחבי לבנון.

* נסיגת ה"אלמנטים המזוינים" למקומם מלפני פרוץ המשבר (אפריל 1975).

של איזור הבקאע משני צדיו של כביש דמשק — ביירות. הכוחות הסוריים השתלטו על שדה-התעופה הצבאי בריאק ועל המרחב שעד בעל בק, ושיחררו את הלחץ הממושך של כוחות השמאל על העיירה וחלה. כמו-כן השתלטו הסורים על צומת הדרכים החשוב לדרום, באיזור העיירה שתורא. בכך השלימו התקדמות של 30 ק"מ לעבר הבירה הלבנונית בשטחים נוחים, בלי להסתבך בבעיות של שטח הררי ובלי להיתקל בהתנגדות של ממש. כבר באותה עת הבינו כוחות השמאל, המחבלים וצבא לבנון הערבי כי הפעילות בשטח אינה לטובתם והם החלו לרכו צידי טנקים, לחמש בורות פיצוץ ולהניח מוקשים ומחסומים לאורך הצירים העולים בהר. קצב הפלישה הואט ב-2 ביוני והכוחות החלו לבצע פעילות משטרתית, כולל פירוק נשקן של המיליציות המוסלמיות בגזרה.

ב-2 ביוני החלו לגזע כוחות סוריים נוספים דרומה, לעבר ג'זין ומשם לצידון. כוחות אחרים החלו נעים מערבה לעבר ביירות. ב-3 ביוני הופיעו לראשונה שני מטוסי קרב סוריים מעל ביירות, ולפי מספר עדויות הותקפה בירת לבנון ב-7 בחודש על-ידי חיל-האוויר הסורי או טייסים לבנונים שפעלו עם הסורים. ב-6 ביוני החלה תנועה ממשית של הכוחות מערבה בשני צירים עיקריים: בציר דמשק — דהר אל-בידר לעבר ביירות ובציר ג'זין לעבר צידון. בכל ציר נע כוח בגודל של כחטיבה, אך בציר הראשון היו יותר טנקים מאשר בשני. השדרה לעבר צידון כללה כוח טנקים ונגמ"שים מלווים בכוחות חי"ר. עם הגיעה לפרברי העיר, נתקלה השדרה במארב ג"ט ובו עשרות לוחמים — ביניהם צידי טנקים ותותחנים ג"ט — והחלה לנהל קרבות שנמשכו מספר ימים. כוחות השמאל, הפלסטינים וצבאו של הסגן חטיב פגעו בחדד המשוויין וכן בדרגי השדרה שהיו פרוסים כעת לאורך הציר ההררי מאיזור כפר משפי וג'זין לעבר צידון. במהלך הקרבות הצליחו הבולמים לקחת שלל מספר טנקים ט-62 ונגמ"שים ב.מ.פ. וכן להרוג ולקחת בשבי עשרות קצינים וחילים סורים.

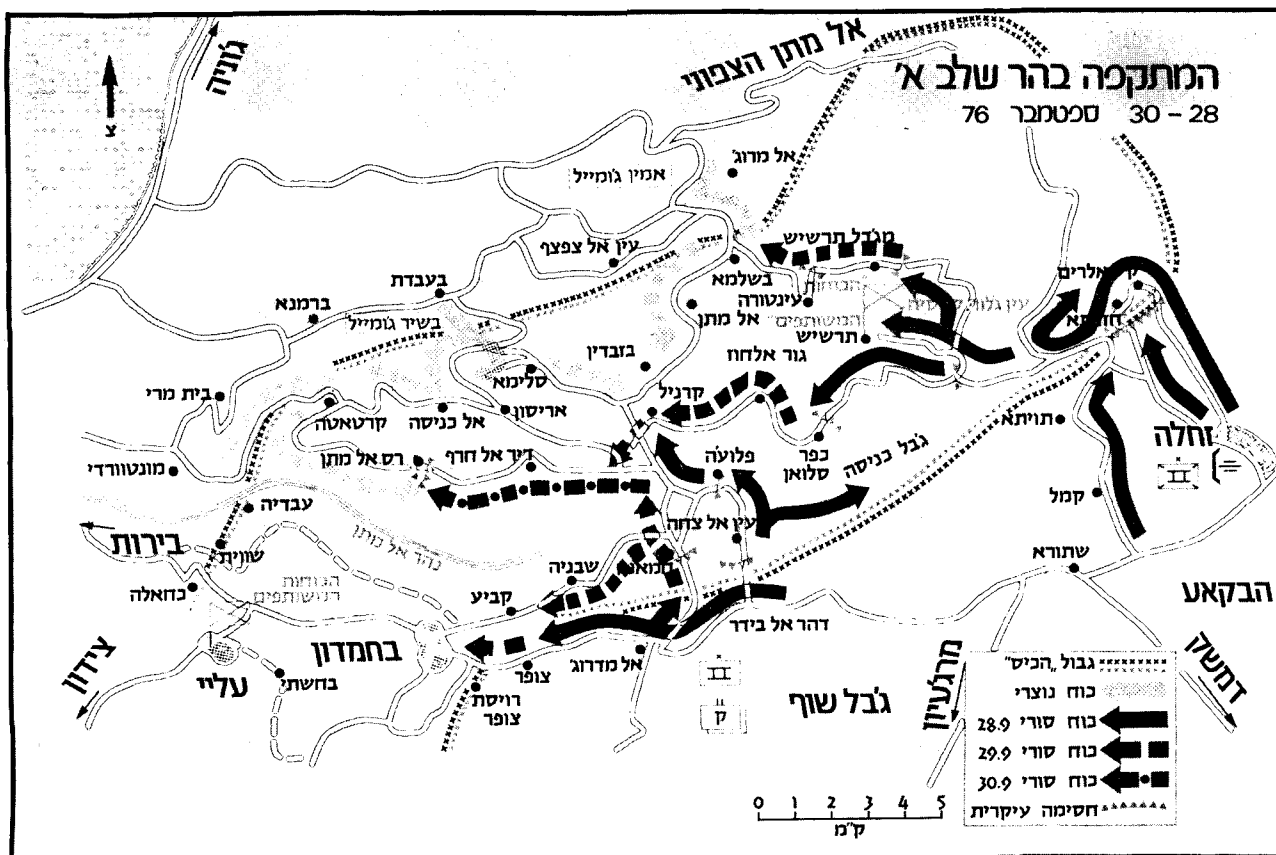
טנק סורי עם מתקן לפינוי מוקשים בגזרת בחמדון

השדרה לעבר ביירות התקדמה דרך המעבר ההררי בדהר אל-בידר, ולאחר שכבשה את העיירה צופר, הגיעה למרחק של כ-25 ק"מ מביירות. ההתנגדות הפיסית וכן סדרת המכשולים שפרסו הכוחות המגינים לאורך הציר יצרו „פקק” שחסם את הציר ההררי ולכן הואטה התקדמות הכוח. בקרבות באיזור צופר וחמאנה היו לסורים עשרות נפגעים ומספר חיילים אף נפלו בשבי וכן הושמדו ונפלו שלל מספר גדול של טנקים סוריים. נוכח המתקפה המתעצמת והצלחת המגינים, הוקמה ב-7 ביוני מפקדת גג של „הכוחות המשותפים” (צבא לבנון הערבי, ארגוני המחבלים והשמאל המוסלמי) שפעלו עד אז בנפרד. ב-9 ביוני הגיע הטור המרכזי לאיזור בחמדון, כ-20 ק"מ מביירות. הכוח הפולש בצפון הרחיב את השטח שב-שליטתו ולאחר שב-7 בחודש החדיר כוח משוריין לשדה-התעופה הצבאי הצפוני בקליעת, נכנס כעת גם למעוז כוחות השמאל המוסלמים בטריפולי. לאור ההתנגדות העזה בה נתקלה השדרה שנעה לצידון וכן כדי לפתור בעיות שהתעוררו לאורך הציר ועשויות היו להתעורר באיזור הפתחלנד, הכניסו הסורים לגזרה כוח נוסף שהתמקם בדרום הבקאע במרחב כפר משפי.

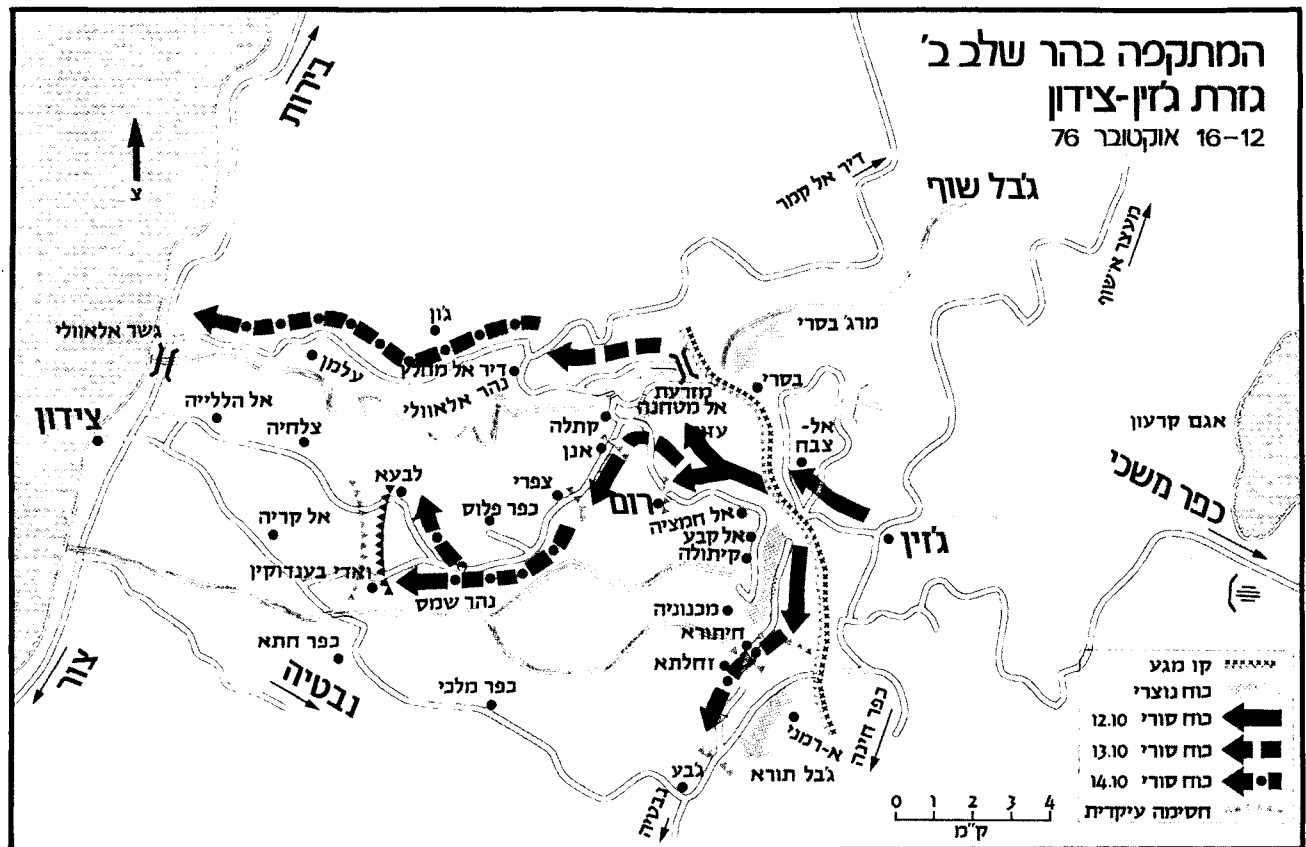
במקביל למתקפה הסורית בצירים, החלו פועלים גם הכוחות המיוחדים הסוריים (בעיקר כוחות קומנדו) הערוכים בערי החוף. כאן, בלחימה בשטחים בנויים עברה היוזמה תוך זמן קצר לידי „הכוחות המשותפים”. בביירות תקפו כוחות אלה באופן רצוף את הכוחות הסוריים, שנתקלו בבעיות רבות של ניתוק מעיקר הכוח. הבעיות בנושאי הפינוי הרפואי והאספקה חייבו בסופו של דבר הפעלת מסוקים. אי ההצלחה בלב השטח הבנוי הביאה לריכוז הכוחות הסוריים ושארית כוחות ה„צעיקה” שעדיין נשארו נאמנים, לאיזור שדה-התעופה חלדה בדרום ביירות. הכוחות הסוריים שכבר השתלטו על רובה של טריפולי יצאו מתחומי העיר צפונה, כדי לטהר את מעוזי הכוחות הפלסטיניים במחנות הפליטים. היציאה מתוך השטח הבנוי איפשרה ליחידות השמאל והפלסטינים להתארגן ולחזק את שליטתם בתוך העיר, בנמל ובמחנות הפליטים, ובכך השאירו את הכוחות הסוריים במעין כיס. כוחות אלה נאלצו לסגת צפונה והתרכזו כעת בשטח הפתוח שבאיזור שדה-התעופה קליעת. בצידון זכו „הכוחות המשותפים” להצלחה מירבית כאשר הפעילו לחץ רצוף וקטלני על כוח קומנדו סורי שהיה לכוד בתוך העיר. הכוח קיווה להיחלץ בסיוע הטור המשוריין שהגיע ממזרח, אך זה לא הצליח לחבור. האבידות שנגרמו לכוח הנצור חייבו גם כאן הפעלת מסוקים לפתרון בעיות האספקה ולפינוי ההרוגים והפצועים.

בעקבות הקיפאון שחל בתנועת הכוח הצבאי, הוסכם ב-10 ביוני על הפסקת-אש, אך זו הופרה כבר למחרת היום. בעקבות ההסכם החל הכוח הסורי לסגת מביירות ומטריפולי ב-12 בחודש, אך הקרבות נמשכו. רק ב-20 ביוני הושג הסכם לפיו צריכה היתה לחול הפסקת-אש נוספת. הסורים התחייבו לפנות את כוחותיהם לאיזור הבקאע בשני שלבים: בשלב הראשון את הכוחות המיוחדים מטריפולי, ביירות וצידון ובשלב השני את הכוחות המשוריינים מאזורי צידון וצופר. פעולות האיבה שנמשכו גם לאחר ההסכם הביאו להאטה בקצב הנסיגה של הסורים. רוב הכוחות רוכזו בינתיים בבקאע, אך הסורים המשיכו להחזיק בשני אזורי מפתח במעברי ההר: באוכף של דהר אל-בידר על הציר לביירות ובאיזור ג'זין על הציר

גיסא, עמדו על כך שהדיונים צריכים לשים דגש על הפסקת אש ועל הקמת ועדה לבנונית-פלסטינית לדיון בפרטי ההסכם ויישומו. סרכיס והסורים (וכן המחנה הנוצרי) עמדו על כך שקודם להפסקת-האש יש להתחיל לבצע את „הסכם קהיר” ולסגת מהר הלבנון. פינוי איזור הר הלבנון מ„הכוחות המשותפים” ופתיחת הדרך מדמשק לביירות היה אחד התנאים היסודיים עליו התבססה „תכנית השלום” של סוריה. הפלס-טינים סירבו לסגת מהר הלבנון ללא נסיגה מקבילה של כוחות סוריים ונוצריים. כאשר לא הושגה מטרה זו וכאשר היה ברור שסרכיס נכנס לתפקידו (ב־23 בספטמבר) מבלי שיהיו שום סימנים להרפיית הקרבות, החליטה סוריה בתיאום עם הנוצרים לבצע את „מתקפות ההר”: מתקפה בשני שלבים ובמספר צירים, במטרה לסלק את „הכוחות המשותפים” מאיזור הר הלבנון.

לצידון. מקומות אלה שימשו אותם בהמשך כנקודות זינוק למתקפה בהר.

- שתי חטיבות שריון.
 - כוחות חי"ר, בעיקר „כוחות מיוחדים“, ובהם לפחות שני גדודים.
 - כוח סיוע ארטילרי שמנה מספר גדודי תותחים נגררים ומטולי רקטות.
 - כוח סיוע הנדסי שכלל טנקים יעודיים לפינוי מוקשים.
 - כוח מגויד של חיילים לבנונים המשתייכים ל„חלוצי צבא לבנון“⁶.
 - מספר מטוסים „מיג-21“, ו„סוחוי“ סוריים וכן מטוסים של חיל-האוויר הלבנוני שפעלו משדה-התעופה בריאק שב-בקאע (המטוסים הופעלו כנראה רק למשימות סיור ותצפית ארטילרית).
- במתקפה של סוף ספטמבר פעלו הכוחות בשלושה ראשים: חטיבה ממוכנת מהבקאע באיזור זחלה בציר הצפוני לעבר תרשיש, עינטורה ואל-מתן (המאמץ המזרחי); חטיבת טנקים וכוחות מיוחדים מאיזור צומת אל-מודירג' ודהר אל-בידר צפונה לעבר פלוע'א, המאנה וקרנל ומערבה לעבר בחמדון (הדרומי) וכוחות נוצריים מאיזור אל-מתן הצפוני, בשתי קבוצות מבעבדת לעבר ראס אל-מתן ומאיזור אל-מרוג' לעבר עינטורה ואל-מתן (הצפוני והמערבי). נראה ששלושת הראשים היו צריכים להיפגש באיזור קרנל ומשם לחבור למאמץ הנוצרי המערבי, כדי להשלים את ההשתלטות על ההר וליצור רציפות טריטוריאלית. רציפות זו צריכה היתה לאפשר פתיחת ציר
6. חלוצי צבא לבנון — ניסיון של הסורים לארגן כוחות נאמנים להם מקרב יחידות של צבא לבנון המפורק, שחנו באזורי הכיבוש הסורי.

איזור שמצפון לו, כשבשטחם 25 כפרים ועיירות נוצריים שתושביהם נאלצו לעקור מבתיהם. הכיס ניתק, למעשה, את דרך המלך מדמשק לביירות וכן ציר נוסף מהבקאע, באיזור זחלה, אל החוף מצפון לביירות. בשני צירים אלה התכוונו הסורים לתקוף. לקראת המתקפה ובמקביל לפעילות המדינית, החלו הסורים לעבות את מערך כוחותיהם באיזור הבקאע, בצופר ובאל-מודירג', שעל הציר לביירות. באותה עת ערכו גם מפקדי הפלנגות הנוצריות את כוחותיהם באיזור אל-מתן, בשטח שמצפון למובלעת הכבושה. המתקפה המשותפת הסורי-רית — נוצרית נועדה להשיג מספר יעדים:

- * סילוק „הכוחות המשותפים“ מאיזור הר הלבנון, השתלטות על המובלעת וחבירה של כוחות סוריים ונוצריים.
- * סילוק הפלסטינים מאיזור טריפולי.
- * פתיחת ציר דמשק — ביירות, לפחות עד איזור בעבדא (בה שוכן ארמון הנשיא); פתיחת הציר הצפוני לעבר איזור ג'וניה (ציר שהיווה בקטעיו קו חיץ בין עמדות הנוצרים והמוסלמים) ויצירת אופציה להתקדמות לעבר ביירות.
- * סילוק „הכוחות המשותפים“ מאיזור מערב ביירות על-ידי הכוחות הנוצריים.

המתקפה בהר — שלב א'

הדיבזיה המשורינת הסורית מס' 3 היוותה גם הפעם את הכוח העיקרי במבצע, אשר החל ב-28 בספטמבר 1976. בשלב זה הופעלו הכוחות הבאים:

תנועה מזחלה ומצומת אל-מודירג' לעבר הגזרה הנוצרית מסביב לגיוניה (הבירה הנוצרית הארעית) שעל חוף הים-התיכון. הכוחות הסוריים והנוצריים החלו את המתקפה ב-28 בספטמבר בהרעשה שכללה תותחי שדה, מטולי רקטות ואש טנקים. ההרעשה כוונה בעיקר לעבר היעדים והחסימות בפתחי הצירים בנתיבי המתקפה: חמאנה, פלועיא, קרניל, אל-מתן, עינטורה וחזרתא.

המאמץ המזרחי • המאמץ העיקרי נועד לבתר את ה"כיס" שעליו השתלטו, הכוחות המשותפים ולאפשר פתיחתו של ציר עליה מהבקאע. במאמץ נטלה חלק חטיבה ממוכנת סורית שכללה גם כוח הנדסה, אלמנט סיוע של גדוד תותחים וכן כוח של "חלוצי צבא לבנון". החטיבה יצאה ב-28 בספטמבר משטחי ההיערכות שלה בגזרת זחלה והבקאע והיא נעה צפונה בשלושה צירים. הכוח העיקרי שכלל טנקים וח"ר ממוכן נע מזחלה לצפון-מערב וכבש את הכפרים המוסלמיים קע אל-רים וחזרתא שהיוו פקק ומוקד של לחץ על תושביה הנוצרים של זחלה. יתרת הכוח נעה בכביש מזחלה לעינטורה ומאיזור צומת שתורא צפונה לעבר קמל ותותי ושוב על הכביש לעבר עינטורה. הכוחות הגיעו באותו יום לצומת תרשיש והתפצלו לשלושה ראשי משנה: צפונה למג'דל תרשיש ועינטורה, דרום מערבה לכפר סלואן וקרניל ומערבה לעבר תרשיש. תרשיש עצמה שימשה מפקדת גזרה ומרכז לגיוסטי של יחידות, הכוחות המשותפים" שהתבססו באיזור זה על שתי חטיבות צש"פ "קדסיה" ו"עין ג'לות" וחטיבת הפת"ח "ירמוך". הכוח שנע בזהירות ניהל קרבות קשים בחזרתא ובצומת תרשיש, כשהוא נאלץ להתגבר על מיקושים חפוזים ומכשולים שהניחו הכוחות הנסוגים על צירי ההתקדמות. לקראת לילה נבלמו הסורים בפאתי מג'דל תרשיש וכפר סלואן.

ביום הלחימה השני, לאחר לילה של הפוגה, השלים הכוח את כיבוש מג'דל תרשיש ולאחר קרב קצר כבש גם את עינטורה. עיירה זו היתה נתונה כבר קודם לכן במצור על-ידי כוחות נוצריים שהגיעו לפאתיה מצפון. הכוח בציר הדרומי כבש את כפר סלואן ואת ג'ור אל-חזו והמשיך לעבר קרניל. כיבוש עינטורה והתבירה עם כוחות נוצריים פתחו למעשה ציר תנועה לעבר אל-מרוא' הנוצרית וממנה מערבה. הכוח המשיך לנוע דרך ציר זה, ויחד עם הכוחות הנוצריים כבש את העיירה אל-מתן. במהלך הקרבות לא הפגינו "הכוחות המשותפים" רצון לחימה. הם נסוגו, בדרך כלל, מייד עם תחילת המגע בינם לבין הסורים. פעילותם התמקדה בנסיגות לעכב את הסורים על-ידי מיקוש צירי התקדמות, ירי מקלעים וירי הטרדה ארטילרי, שאכן גרמו לסורים אבידות בנשק ובלוחמים.

המאמץ הדרומי • מטרתו של מאמץ זה היתה פתיחת ציר צפוני עוקף לציר החסום דמשק — ביירות. פעלו כאן כוחות מתוך חטיבת טנקים שתוגברה בכוחות קומנדו וכוחות מסייעים ארטילריים והנדסיים. מתוך שאיפה לנצל את מירב הדרכים בשטח ההררי, פעלה החטיבה בשני צירים מקבילים: המזרחי מדהר אל-בידר לעבר פלועיא והמערבי מצומת אל-מודירג' לעבר חמאנה וקרניל. עם התנועה צפונה, המשיך הכוח לקיים גם לחץ מערבה בציר הראשי לעבר בחמדון. בציר המזרחי הופעל כוח שמנה כגדוד חי"ר בסיוע מספר טנקים ונגמ"שים. לעיתים קרובות היה נאלץ הכוח להילחם בקרבות פנים-אל-פנים בחסימות של "הכוחות המשותפים" מצדי הדרך

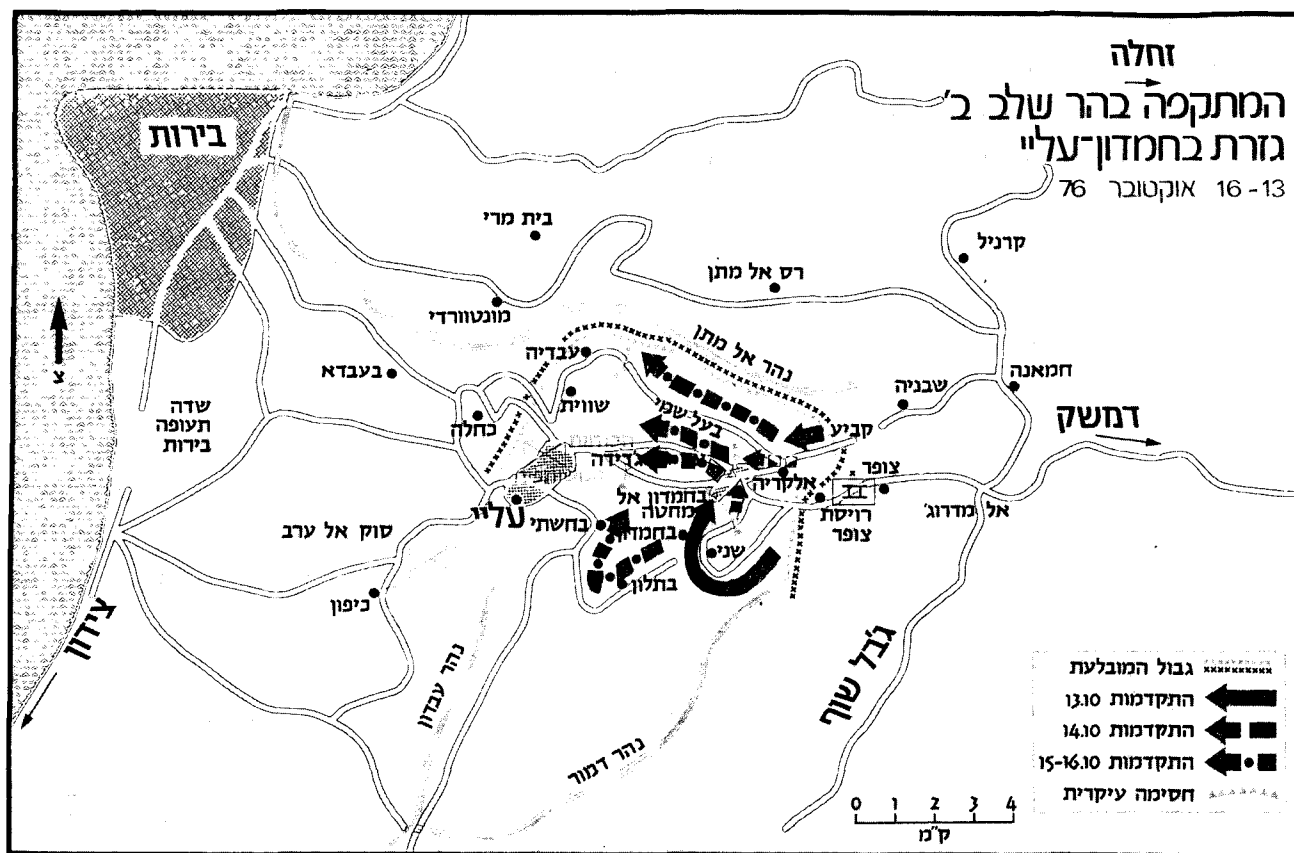
ולאורכה, ואף ספג אבידות ניכרות. גם בנסיגות איגוף ממזרח דרך רמות פלועיא נתקלו הסורים בהתנגדות עזה. הכוח התשוש הגיע בערב של יום לכפר עין אל-צחה. במקביל לו עלתה יחידת קומנדו סורית על ג'בל כניסה, השטח השולט על הגזרה כולה, והשתלטה על תחנת הטלביזיה המצרית בפסגתו.

בציר המערבי התקדמו חיילי חי"ר בסיוע מספר טנקים ונגמ"שים, אשר קיימו לחץ רצוף על העיירה הגדולה חמאנה, אך לא נכנסו לתוכה, כנראה מחשש להסתבך בשטח הבנוי. לאחר התארגנות ומנוחה בלילה נכנסו הכוחות ב-29 בספטמבר בציר המזרחי לפלועיא, בעוד הכוח במערב שמנה עתה כגדוד ממוכן חדר לאחר קרב עז לעיירה חמאנה. מכאן המשיכה החטיבה צפונה ובאיזור קרניל פגשה בכוח שהגיע בצירי המאמץ המזרחי. במקביל לתנועה צפונה חידשה החטיבה המשווריינת גם את הלחץ מערבה לעבר בחמדון.

המאמץ הצפוני והמערבי • הכוחות הנוצריים גטלו חלק במתקפה לפתיחת הצירים בגב ההר, תוך שהם מפעילים את כוחותיהם מצפון וממערב לכיס המוסלמי. הכוחות התבססו בעיקר על לוחמי פלנגות והם הונגהו על-ידי בניו של המנהיג הנוצרי פייר ג'ומייל, אמין ובשיר. כוח בפיקודו של אמין יצא בבוקר ה-28 בספטמבר מעמדותיו באיזור אל-מרוא' ופנה דרומה דרך בשלמא (כאן חבר אח"כ לכוח סורי), כשהוא מסתייע באש ארטילרית מעמדות בלב השטח הנוצרי. הכוח כבש לעת ערב את אל-מתן והמשיך דרומה עד לעיירה זבדין. כוחותיו הגדולים יותר של בשיר ג'ומייל פעלו מאיזור בעבדת, וב-29 בספטמבר חדרו ללב, "הכיס המוסלמי", כשהם כובשים בעזרת סיוע ארטילרי את סלימא, רויסת סלימא, ארסון, אל-כניסה, אל-קצביה וזנדוקה. לעת ערב הגיעו הלוחמים לקר-טאטה, כאן התארגנו לכיבוש רס אל-מתן. ב-30 בספטמבר, היום השלישי לקרבות, פתחו הסורים והנוצרים במתקפה משולבת לכיבוש העיירה רס אל-מתן, במטרה לפתוח את הציר ולהשלים את כיבוש המובלעת. העיירה הותקפה ממזרח, מציר קרניל — פלועיא על-ידי כוח סורי וממערב, מציר קרטאטה על-ידי הכוח הנוצרי של בשיר ג'ומייל, אליו הצטרף כוח נוצרי נוסף שיצא מאיזור מונטה וורדי. תוך ירי ארטילרי מסיבי, כולל שיגור רקטות, נכבש מעוז "הכוחות המשותפים", כנראה מעורפו. במקביל למאמץ זה נע כוח סורי נוסף מערבה בציר משני לציר דמשק — ביירות מאיזור חמאנה דרך חורשות שבאניה לעבר קביע שבקרבת בחמדון. בכך השלימו הסורים והנוצרים מהלך התקפי בן שלושה ימים שהביא להשתלטות על רוב השטחים ב"כיס" של "הכוחות המשותפים". עמדותיהם בסוף המתקפה איפשרו ריכוז כוחות ואיום, ובהמשך גם יציאה למתקפה נוספת, על מעוזיהם האחרונים של "הכוחות המשותפים" בהר באזורי בחמדון ועליי.

המתקפה בהר — שלב ב'

ב-11 באוקטובר, שוב כאילו במתואם עם הכוונות הסוריות, ערכו מחבלים פלסטינים שתי התקפות על השגרירויות הסוריות ברומא ובאיסלאמבד. ב-12 באוקטובר פתחו הסורים בשלב ב' של המתקפה בהר, בציר הבקאע — ג'זין לעבר צידון ובציר דמשק — ביירות מאיזור צופר לעבר בחמדון ועליי. המתקפה מג'זין לעבר צידון החלה בצהרי ה-12 באוקטובר. למחרת,

קדמה הכנה ארטילרית של תותחים ומטל"רים שנמשכה למעלה משעה. זו לוותה באש שטוחת מסלול של תותחי טנקים ומקלעים שכוונה לעבר העמדות החוסמות את הצירים. עם תחילת המתקפה נע כוח משימה סורי על הכביש מג'זין לעבר רום, ובו גדוד חי"ר וגדוד טנקים. בחזית הכוח נעו טנקים עם מערכות לפיצוץ מוקשים. גדוד טנקים נוסף החל נע דרומה לעבר חיתורא וג'בע. כוחות נוצריים שולבו בכוח הסורי, אך הפעילו מספר מאמצים נפרדים: כוח אחד נע במקביל ומערב לציר חיתורא וכוח אחר פעל בתוך עמק נהר אל-אויל באיזור בסרי, ומכאן ניסה לפתוח את הציר הצפוני לעבר דיר אל-מחלץ וכן לפתוח ציר משני ולחבור מערבה עם הציר המרכזי באיזור אנן.

הסורים בציר העיקרי הגיעו כבר למבואות רום, אך כאן נתקלו בהתנגדות עיקשת. הם נעצרו ופתחו בהרעשה ארטילרית. לבסוף הצליחו כוח חי"ר סורי וכוח נוצרי בסיוע צמוד של טנקים וארטילריה לחדור ולכבוש את העיירה. בציר הדרומי הגיעו הטנקים עד מבואות חיתורא, אך נעצרו כאן לאחר שחלק מהכלים נפגעו ממארבים ג"ט. הנוצרים שנעו בשני צירים לא הצליחו לכבוש את דיר אל-מחלץ שמצפון לנהר אל-אויל, אך כבשו את אל-חמציה, קתלה ומכונניה היושבות על כביש משני ממערב לציר הדרומי. על אף הוזהירות והתנועה האיטית המשולבת של הרגלים, הטנקים והארטילריה, נפגעו במהלך הקרבות כלים סוריים רבים ונגרמו להם עשרות נפגעים.

היום השני למתקפה החל גם הוא בהכנה ארטילרית על עמדות, הכוחות המשותפים בציר רום — צידון ובציר חיתורא —

בשעות לפני הצהריים נפתחה המתקפה המחודשת בבחמדון לעבר עליי וביירות. המטרה היתה להשלים את ההשתלטות הסורית על האזורים העיקריים שבשליטת „הכוחות המשותפים“, אזורי צידון ועליי, שניהם על אם הדרך לביירות מדרום וממזרח. שוב הוטלה המשימה על חטיבות הדיבזיה המשוריינת מס' 3 שניהלו את הקרבות באותן הגזרות בהן פעלו במתקפת הקיץ.

לקראת „מבצע ג'זין“ ריכוזו הסורים כוחות נוספים על אלה שנסוגו לכאן מגזרת צידון, אחרי קרבות יוני. התגבור כלל כוח טנקים, אלמנטים שונים של סיוע וכוחות „צעיקה“. לאיזור הגיעו גם 1,500-1,000 לוחמים נוצרים, חלקם מאיזור ביירות. הכוחות נערכו מצפון, מדרום וממזרח לג'זין לאורך הצירים ובסמוך לכפרים שבמרחב. מול הסורים והפלנגות התייצבו „הכוחות המשותפים“ שהתבססו בגזרה זו בעיקר על חיילי ה„פתח“ מאנשי חטיבת „קסטל“. מפקד החטיבה מקדם אבו מוסא שימש באותה עת גם כמפקד הכוחות בדרום לבנון ובצידון.

הסורים למדו את לקחי יוני והחליטו לנוע בהר בדרכים רבות ככל האפשר. תנועת הכוחות צריכה היתה להתבצע בשלושה צירים עיקריים — הציר המרכזי: ג'זין — רום — אנן — לבעא — צידון; הציר הצפוני (מצפון לנהר אל-אויל): בסרי — דיר אל-מחלץ — ג'זין — עלמן — צידון (צפון); הציר הדרומי: ג'זין — חיתורא — זחלתא — ג'בע — צידון (דרום). את התנועה בכל אחד מהצירים ליוו הכוחות הסוריים והנוצריים בתנועות מקבילות שניצלו, למעשה, את כל הדרכים, גם את המשניות. למתקפה שהחלה בצהרי ה-12 באוקטובר

מעמדותיהם ברויט-צופר וקביע תיכננו הסורים את המשך המתקפה בציר דמשק — ביירות על בחמדון ועליי, מרכז הכובד של „הכוחות המשותפים“, שם היו עמדותיהם ומפקדותיהם העיקריות. מול ההכנות הסוריות שכללו ריכוז כוח משוריין וגדודי חי"ר, קני ארטילריה ואמצעי פריצה וגישור, הקימו חיילי „הכוחות המשותפים“ שרשרת של עמדות מבוצרות ומחסומים נ"ט, כולל מקבצי מוקשים ותעלות. כבר ב-12 באוקטובר נמסר על ריכוזים סוריים גדולים בצירים, אך אלה פתחו במתקפה רק ב-13 בחודש, יום אחרי תחילת המתקפה בחזית ג'זין — רום. בבוקר פתחו הסורים בהכנה ארטי-לרית שכוונה נגד העמדות בקו המגע ונגד מפקדות ובסיסים בעומק השטח. כוחות החי"ר וטורי השריון נעו באיטיות בשלושה צירים: במרכז — על הכביש הראשי לביירות דרך בחמדון אלמחטה; בצפון — בכביש מקביל מהכפר קביע לאל-קריה; בדרום — בציר הררי מתפתל לעבר הכפר שני ובאיגוף שמאלי לעבר בחמדון. הישגי הסורים היו מוגבלים: הכוח המשוריין במרכז התקדם אך מעט; כוחות החי"ר בצפון השתלטו על אל-קריה בלבד, ורק בדרום היתה ההתקדמות גדולה יותר, כשהחי"ר הסורי השתלט על שני והגבעות המקיפות אותה והמשיך מעט צפונה לעבר בחמדון. במהלך הקרבות אבדו לסורים מספר טנקים ונפגעו עשרות חיילים.

לאחר ליל התארגנות שקט פתחו הסורים בלחץ ממזרח ומדרום לעבר העמדות בבחמדון אל-מחטה. התלקח קרב עז בתוך השטח הבנוי, וכוחות חי"ר סוריים התקדמו בזהירות בחיפוי ארטילרי כבד ובסיוע צמוד של טנקים. במאמץ צפוני שהתפתח במקביל, הצליחו הסורים להשתלט עד הצהריים על כיכר העיר ועל הכביש הראשי. התקפת נגד של „הכוחות המשותפים“ הסיגה את הכוח הסורי ולא איפשרה לו להשתלט על

ג'בע. כוח טנקים וחי"ר סורי ניסה שוב להתקדם לעבר חיתורא, תוך נסיונות איגוף ובליווי הרעשה ארטילרית כבדה, אך חיילי „הכוחות המשותפים“ שהתבצרו בעיירה ובגבעות המקיפות אותה עמדו בפני כל הנסיונות. בציר המרכזי נעו הסורים באיטיות, תוך לחימה בלתי פוסקת בכוחות קטנים שחסמו את הציר והתמקמו בכל הגבעות באיזור שבין רום, אנן וצפרי. „הכוחות המשותפים“ ניצלו את ההתקדמות האיטית להמשך התבצרות וחבלה לכל אורך צירי החזית הסורית, תוך בניית מעין קו התנגדות כל מספר קילומטרים. הכוח הנוצרי שפעל בעמק האואלי הצליח ביום השני לכבוש את מזרעת אל-מטחנה וקתלה ולחבור לכוחות הסוריים במרכז.

ב-14 באוקטובר הפעילו הסורים כוחות שריון וחי"ר רעננים ופתחו בתנועה מחודשת בכל שלושת צירי המתקפה. במרכז נע הכוח, כשהוא נתקל באש נ"ט עזה לאורך כל הציר. באיזור עין אל-מיר נפגעו והושמדו שני טנקים סוריים ונהרגו מספר חיילים. הכוח שהתעכב כשעה, חידש את התקדמותו ושוב איבד שני טנקים. בהמשך הקרב הצליחו הסורים להתקדם מערבה עד איזור לבעה. מולם, מעבר לאיזור ואדי בענדוקין, התחפרו חיילי „הכוחות המשותפים“ בקו הגנה אחרון לפני צידון. בדרום הצליחו הסורים להשתלט על חיתורא וזחלתא ויחד עם כוח פלנגות כבשו גם את צומת א-רמן, תחנת התקשורת בג'בל צאפי ואת ג'בל תורא. הכוח היה כבר קרוב מאוד לג'בע, ממנה מתחיל ציר הכביש היורד לעבר צידון. בצפון נעו הכוחות ללא התנגדות ממשית והצליחו להגיע דרך דיר אל-מחלץ וג'ון עד לציר החוף באיזור גשר אל-אואלי שמצפון לצידון. מעמדות אלה הפעילו הסורים ב-15 באוקטובר ארטי-לריה על נמל צידון ששימש מקור עיקרי לתספקות ל„כוחות המשותפים“ בלבנון כולה. כאן, תוך שהם שולטים על רוב אזורי המפתח בגזרת צידון, חשו הסורים כי אין עוד צורך להפעיל את הכוח הצבאי וניתן לחזור ולפעול בדרכים מדיניות.

סיוע של טנקים וארטילריה סורית למתקפה

העיר כולה, ורק במאמצים אוגפים כותרה העיר. ב־15 בחודש נמשכו הקרבות בתוך בתמרון ועל הכביש הראשי. כאן הפעילו כוחות השמאל והמחבלים את מלוא כוחם. הם חפרו תעלות, הניחו מוקשים ונלחמו בעקשנות מטר אחר מטר. דו־קרב ארטילרי נערך כל העת, כששני הצדדים מפעילים תותחים ארוכי־טווח, מרגמות ומטולי רקטות בקליברים שונים. את ההתקדמות השיגו כעת הסורים בשני הצירים העוקפים. בצפון הגיע כוח משוריין דרך בעל־שמי עד מבואות עבדיה. בדרום הגיע ב־16 בחודש כוח סורי דרך בתלון ובחשתי עד לרמות השולטות על עליי עצמה. גם במרכז הצליחו הסורים להתקדם מעט, אך נבלמו כאשר „הכוחות המשותפים” התרכזו והקימו קו הגנה באיזור עין אל־ג'דידה. מכאן ואילך פסקה הכניסה הסורית לעיר המפתח עליי להיות בעיה צבאית, ולא נותר אלא להמתין למהלכים המדיניים.

סיכום

במערכות שניהלו הסורים בלבנון, הם פעלו בשתי טקטיקות לחימה שונות: במתקפה ביוני 1976 האמינו כי בעצם הכנסת השריון יצליחו, בפעולת הלם מוצלחת, להביא להכרעה מהירה. הכניסה לתוך השטח הלבנוני הפתוח בבקאע ובעכאר פיתחה את הסורים להחדיר טורי שריון לאיזור ההר. הטורים נעו על צירי הכביש העיקריים בלבד, כדי שיוכלו להגיע במהירות לשטחי המפתח ולהשתלט עליהם. ההתקדמות התבססה על כוח שעיקרו טנקים ומעט נגמ"שים. אלה התקדמו במהירות, אך עם ההיתקלות במחסומים ובהתנגדות העיקשת של חיילי „הכוחות המשותפים”, הסתבר להם כי בשריון אין די. לפתע גילו כי חסר להם כוח רגלי שיוכל לבצע איגופים, להשמיד מארבים של צידי טנקים ולפתוח חסימות. הם חשו מייד במחסור בכוחות סיוע הנדסיים לפתיחת המכשולים ובארטילריה שלא יכלה לסייע לטורים החסומים (זו הנגררת נשארה ברוב הציירים מאחור).

הדוקטרינה הסובייטית, לפיה פועל הצבא הסורי, עוסקת גם בלחימה בשטח הררי. זאת, על אף הניסיון המועט שיש לצבא הרוסי בכלל ולשריון בפרט בצורת לחימה זו. לפי הדוקטרינה מסוגלות יחידות טנקים וחרמ"ש לתקוף בהצלחה בשטח הררי, אך התקפה כזו מחייבת הכנה יסודית: „יש לשלב את הטנקים בפלוגות ובמחלקות חרמ"ש כדי לסייע להם בשטח, בשעה שהחי"ר והארטילריה נלחמים בצידי הטנקים ובכלים נ"ט. יש לתפוס נקודות חשובות — כמו מעברים צרים, צומתי כבישים ומקומות ישוב — בפעולה משולבת של טנקים וחי"ר או במבצעי הנחתה מהאוויר. חשוב לבצע זאת במהירות מירבית, כדי למנוע מהאויב להתארגן מחדש...”⁷

לפני „המתקפה בהר” שיננו, כנראה, הסורים את הפרק המתאים בדוקטרינה, כשהם משתדלים שלא לחזור על השגיאות ממתקפת יוני. בשל מגבלות שהטילו, כנראה, השלטונות על המתכננים והמבצעים, הוציא הצבא הסורי לפועל רק חלק

מעקרונות הלחימה בשטח ההררי, והוא נע בזהירות ובאיטיות. הדוקטרינה הסובייטית מוסיפה ואומרת: „ההתקפה בשטח ההררי תבוצע בדרך־כלל תוך שמירה על מגע תמידי עם האויב ותנוהל במספר מקומות לאורך דרכים, עמקים ורכסים כשאיפה לאגוף ולכתר את המגן. בכל אלה יופעלו גם כוחות מוטסים”. הסורים יישמו הנחיות אלה ב„מתקפה בהר” בכל הצירים והתוואים המאפשרים תנועה. הם ביצעו איגופים מקומיים, אך נמנעו מלבצע על־ידי מסוקים. המסוקים הופעלו רק להובלה מנהלתית, הבאת אפסניה ופינוי רפואי, אך לא לתובלת סער. זאת, על אף שכוחות הקומנדו שלהם מאומנים, כנראה, גם לפעולות פשיטה ותפיסת יעדים תוך שימוש במסוקים. הם הפעילו אותם רק בצמוד לגייסות המשוריינים או במשימות נפרדות מתוך הערים. עוד אומרת הדוקטרינה הסובייטית: „בשטח ההררי יש משמעות מיוחדת לאש תותחים וטנקים בכינון ישיר ובטוחים ארוכים. מטוסים יופעלו להשמדת אויב במקומות אליהם אש התותחים והטנקים אינה מגיעה וכן כבקרת אש לסיוע הארטילרי”. הסורים ניצלו את אש הטנקים שהובילו או נעו עם הכוחות הראשונים והסתייעו באש הארטילרית, אך נמנעו לחלוטין מלהפעיל את חיל־האוויר, אלא במשימות תצפית ובקרת אש.

גם מבחינה טקטית הופעלו הכוחות בהתאם לכתוב: „יש להשתמש ככל האפשר בטנקים בקבוצות קטנות וכסיוע לכוחות חי"ר. צוות־קרב עשוי לכלול מחלקת חי"ר, שניים עד שלושה טנקים, כיתת חרמ"ש ומחלקה נ"ט. הטנקים יכולים לסייע באש ובתאורה להתקפות לילה של החי"ר”. בעוד שבינוני הניעו הסורים טורי שריון, הרי בספטמבר ובאוקטובר נעו בצוותי קרב שכללו כוחות טנקים, חרמ"ש, חי"ר, הנדסה ובסיוע צמוד של ארטילריה שקודמה בעקבות הכוחות. הטנקים נעו בקבוצות קטנות, הובילו את ההסתערות בקטעים רבים ונתנו לכוחות החי"ר סיוע באש ישירה. החרמ"ש וכוחות החי"ר ביצעו לוחמה רגלית שכללה קרבות פנים־אל־פנים, איגופים, לחימה בשטח בנוי ואבטחה צמודה של טנקים. כוחות ההנדסה שכללו פלסים וטנקים יעודיים התגברו על המכשולים, והארטילריה האורגנית והנוספת — שכללה תותחים, מרגמות ומטולי רקטות — סייעה ישירות ללחימה באש (לא נמסר על הפעלת עשן ותאורה). עיקר ניצולה של הארטילריה היה בהכנה, כאשר כל התקפה נפתחה בשעה ארוכה של אש תותחים. באש המכונה שולב גם ירי הטרדה מתותחים ארוכי טווח על אזורים עורפיים. התקדמות הכוחות בוצעה בכל שלבי הפלישה רק ביום. מטעמי זהירות נמנעו הכוחות מלהילחם בלילות, אותם ניצלו להתארגנות, למילוי מחדש ולתכנון יום המחרת.

בפלישה הסורית ללבנון ובהתנגדות המאורגנת שהפעילו „הכוחות המשותפים” בכל שלבי המעורבות בגזרות השונות, אין לראות הרפתקה צבאית קצרה גרידא, אלא פרק נוסף של לחימת גייסות בהר. שני הצדדים רכשו ניסיון לחימה, למדו, תיכננו וביצעו מהלכים צבאיים בשטח הררי קשה, הדומה באופיו גם לגזרות לחימה אחרות במרחבנו.

7. הציטוטים מתוך חומר דוקטרינרי סובייטי: Taktika v boyevykh primérakh Moskva Voyengiz, 1974.